

Proics Lilla

Hatásokon túl

KISVÁRDAI FESZTIVÁL

A művészet az igazság szépségét kereső játék, ami által szerencsés esetben az alkotók és a közönség is okosabbá, érzékenyebbé, nagyszerűbbé válik. A hatalomnak azonban a gondolkodó, érző, öntudatosan bátor alattvaló/szavazó hiányzik a legkevésbé. Ráadásul a mindenkor hatalomgyakorlók jellemzően nem képesek befogadni a művészetet (hosszána a kivételeknek), mert nincsen praxisuk a befogadásban, ezt kompenzálva pedig kisszerűen, ostobán a kultúra fölé helyezik magukat. Minél ócskább minőségű a hatalom, annál gőgösebben viszonyul a kultúrához, annál szemérmelenebbül igyekszik maga alá gyúrni az élő és a halott alkotókat. Ezt az általános helyzetet cifrázza kis hazánkban a rendszerváltás óta oly gyakran elhangzó szöveg, amely az országhatároktól független összetartozásról, a kulturális nemzeti egységről öblöget. Ki nem érti ma már, hogy mindez vacak érzelmi manipuláció: legyen bármilyen politikai kurzus, borítsa akár az eget is nemzeti önfény, a kultúra, a határon túli magyar kultúra, a határon túli magyar színházak helyzete periferikus (a számok pontosabbak, mint a szavaim: a fesztivál idei költségvetése 60 millió forint, 19 millióval kevesebb, mint tavaly), és továbbra sincs kapcsolata a magyarországi színházzal. Sajnos, ennek a játszmának a másik oldalról mi, színházzal foglalkozók is részesei vagyunk, miként az egész belhoni szakma. Tudható, van egy maroknyi kivétel – meglehet, mást nem is érdekel ennek az írásnak a tárgya –, de a külföldi magyar színházak innen Budapestről ma is lidérces, messze fény.

A kisvárdai fesztivál a huszonhárom éve alatt rengeteg, állításaiiban pontos és kíméletlen kritikát kapott: a válogatás esetlegességétől a helyszínek alkalmatlanságáig bezárólag, sőt azon túl is (a Bán Ferenc irodája által jegyzett, ide kidolgozott színházi épület terve lassan elavul). Mindezekkel nyilván egyet is értve, szeretnék mindenkit arra emlékeztetni, hogy Kisvárdán 1988 óta minden évben megtartják a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválját. Magam csak néhány éve járok ide (először a fesztiválújság korábbi főszerkesztője, Stuber Andrea hívott), azóta igyekszem azok közé tartozni, akik *egy-két napra szoktak jönni*. Szerencsémnek tartom, hogy idén a zsűri tagjaként végig jelen lehettem. Ez alatt a pár év, illetve néhány nap alatt feltűnt, hogy a helyiek vendégszeretetét inkább a személyesség, semmint a célirányos fejlesztés jellemzi. Ugyanakkor a fesztivál bulváros csillogásának hiánya is teszi, hogy a politika itt még nem kezdett el előadást elemezni, hanem megelégszik azzal, hogy megnyitja és bezárja az eseményt. Ezzel arányos az országos média érdeklő-

dése, ezen belül persze, hála a magyarok istenének, a jobboldali nemzetmentő sajtót sem érdekli a határon túli magyar színjátszás.

Sajnálatos indikátorjelenség azonban, hogy évek óta távol marad a Kolozsvári Állami Magyar Színház (a *Kisvárdai Lapok* XIII. évfolyama 7. számának 6. oldalán megjelent Zsigmond Andrea főszerkesztő efelől érdeklődő levele, illetve az érintettek válaszai). Bármilyen szimpatikus is a helyiek eltökéltsége, képtelenség lesz a rendezvény komolyságát ilyen körülmények közt megőrizni: ez a fesztivál nem létezhet az egyik legjelentősebb határon túli magyar társulat nélkül.

2011-ben három helyi, értékismerő szakember válogatott: Romániából (Erdélyből) Dr. Ungvári Zrínyi Ildikó, Szerbiából (a Vajdaságból) Vicsek Károly, Szlovákiából (a Felvidékről) Hizsnyan Géza. Nem tudok arról eleget, miben más a három régióban a magyar színházak helyzete, de érzésem szerint egymástól alapvetően eltérő (kultur)politikai, közéleti viszonyok közt dolgoznak a társulatok. Magyar színjátszásról ugyanakkor az egyenlőtlenségek tudomásulvétele mellett sem beszélhetünk a határokon túli színházak nélkül: már az itt látott előadásokból világosan kiderül, milyen erőkből és szándékokból dolgoznak a legtöbb helyen, ám a magyar szakma részéről, részünkről mégis sokkal kisebb figyelmet kapnak, mint a budapesti színházak (de még a vidéki színházak is felülreprezentáltak hozzájuk képest) – több kényelmet engedünk meg magunknak, mint amennyit illene. Ezek az erők és szándékok ugyanis azonnal hatnak az emberre – legyen aztán az adott előadással kapcsolatban bármilyen kritikus is –; szinte bármelyik színház produkcióját nézve azt tisztán lehet érezni, hogy abban a közegben, ahol ők dolgoznak, elemi fontosságú a közönséget elérniük. Ami pedig külön tiszteletre méltó, hogy nem adják olcsón.

Több társulat már a darabválasztással komoly feladatot tűzött ki magának. A válogató a Nagyvárad Magyar Színház Pirandello *Hat szereplő szerzőt keres* című előadását javasolta a fesztiválra – ez volt a nagyvárad Magyar Színház nyitó produkciója az évek óta felújítás miatt nem használt épületben. A hosszú ideje könnyed előadásokban, illetve tét nélkül feldolgozott klasszikusokban gondolkodó társulat ezzel a darabválasztással és munkával jelezte az irányváltás szándékát. A szezon végén volt szerencsém néhány kollégámmal a színház minievadójába bepillantani, ezért gondolom, hogy az irányváltás mögött tudatos építkezés áll, ami egy új vezetésként érthető is. A Pirandello-mű a csapatépítés miatt szerencsés vállalkozásnak tetszett, de ez a pillanatnyi színészi

kondíciók és a rendezői túlvállalás miatt kevésbé sikerült. Néhány helyzetbe hozott színész jól teljesített, de az előadás egészében a tulajdonképpen feladat nélkül színen levő társulat nem tudott a helyzettel mit kezdeni – a rendező pedig hagyta ennyiben a dolgot.

A másik, a mércét magasra helyező csapat a temesvári színház társulata, amely Shakespeare *Ahogy tetszik* című művét Koltai M. Gábor rendezővel vitte színre. A fesztivál legszerencsétlenebb helyzetbe kerülő előadásának címét ezennel nekik adományozom, lévén a nyitó napon egy formátumos *A velencei kalmár* (erről később), illetve a Várszínpadon a hivatalos

ünnepélyes nyitó beszédek soha véget érni nem akaró vonatottsága után mutatták be. A helyhez adaptált verzió pedig tovább növelte a hátrányt: amikor az első jelenet után a Várszínház oldalában, a szabadban ügyetlenül ácsorgó közönség a játzókkal együtt elindult vissza a természetbe – az ardennes-i erdőbe száműzve –, akkor a helyzet ügyetlensége ráterhelődött az egyébként sem könnyen befogadható előadásra. Ez, valamint a rendezés kiemelte a színmű alighanem egyébként is létező bágyadtságát/lassúságát. Az előadás szerethető erénye a színészi eltökéltség, ami leginkább a nyolcvanas évek alternatívának nevezett, ma is érvényes dalainak markáns megszólaltatásában nyert formát.

A harmadik, magát jelentős feladat elé állító társulat a Komáromi Jókai Színház volt, amely Csehov *Cseresznyés kertjét* vitte színre Martin Huba rendezésében. Az előadást az általunk (a zsűri által) is díjazott egyéni színészi teljesítmény miatt lehet dicsérni (illetve még néhány színész talált magának, magában utat ebben a poros világban), a korlátozó rendezői gondolkodás azonban némileg behatárolta lehetőségeiket. Az előadást rengeteg üres forma, tartalmatlan, ráunható gesztus puffereli, ám van egy szép pillanata, amivel meg is lepi a nézőt: Ranyevszkaja (Bandor Éva) csókja Trofimovval, a diákkal (Szabó Viktor), és ez pozitívan átértékeli a játék korábbi és későbbi gyengéit. Ez a momentum (különösen színészileg) jól felépített, de az előadás végére elfelejtődik.

Az ominózus csókkal el is értem az általam méltatott bátor és ambiciózus fesztivál-előadások negyedikjéhez, amely a legközelebb jutott céljához. Az Újvidéki Színház László Sándor rendezte *A Mester és Margaritá*ban Margarita búcsúzóul és hálából megcsókolja Wolandot. A levegő is felizzik, az idő is megáll ebben a csókhosszban a világot meghatározó tökéletes pillanatban. Jól és rossz nincs egymás nélkül – ezt a közhelyet töl-

A Mester és Margarita
(Újvidék)

tötték meg itt tartalommal. Hevenyészve ebből a pillanattól kiindulva mondanék az előadás általam feltételezett vállalásairól és megvalósulásukról pár szót: a csóknak nem volt tétje a korábban történeteket illetően, ugyanígy nem lett következménye sem. Mindez az egész előadás felől nézve egy pillanatnyi vetülete annak, hogy a gonosz színházi megjelenítése túlsúlyba került – ami akár szándékos is lehetne, de mert ennek következtében Woland figurája (Balázs Áron) fellazult, kissé elbillent az előadás. Meglehet, ennek egyik oka, hogy Pálfi Ervin Mestere/Jézusa még akkor is érthetetlenül erőtlén, ha a figura és helyzetei dramaturgiai, illetve rendezési tekintetben talán nem eléggé előkészítettek. Pedig egy színekben, játékkedvben, ötletekben gazdag (anyagiakban nem dúskáló színházaknál hajlamosak vagyunk ezt természetesnek tartani, pedig ezért mindig meg kell dolgozni) előadást látunk, a társulatra adaptált szöveggel. Érzésem szerint ez így félig elkészült munka; ha minden résztvevője nekiveselkedne, Bulgakovval elérnének a mába, magukhoz, hozzánk. A bátorságuk ugyanakkor szerethető, nem megúsznivalót játszanak.

Akik a mindenséghez, azaz a drámairodalomhoz kevésbé idealista módon mérték magukat a darabválasztásukat illetően, azok közt is akadtak becsülhető munkák, sőt egy részük kifejezetten invenciózus volt. Ilyen volt például a versenyprogramban ugyan nem szereplő szabadkai *(Egy)mással* című előadás, egy szabályos kamarabulvár, amelyet Mezei Zoltán rendezett Kalmár Zsuzsa és Ralbovszki Csaba szereplésével. (Előtte láttuk a rendező színészi vehemenciáját *Az eastwicki boszorkányokban*, de egy közepszerű alapanyagból mindhiába igyekeztek nemesebb dolgot építeni.) A sztori blódségét ellensúlyozta a magyar szöveg pontos funkcionalitása és a színészek kedvteli játéka. Ehhez képest a Parászka Miklós rendezte csíkszeredai *Csókos asszony*, annak ellenére, hogy ugyancsak felhőtlen szórakoztatás céljából

Cseresznyés kert
(Komárom)

A fesztivál díjazott előadásaival fejezem be az áttekintést. A remek közönségszűri a csíkszeredai *Finito*-előadást jutalmazta. A szakmai beszélgetésen többen is kijelentették, hogy az igazán színvonalas Örkény színházi előadásnál is jobbnak tartják. A rendező Victor Ioan Frunză és alkotótársai annyira bíztak Tasnádi István erdmani ihletésű szövegében, hogy alapanyagként bátran továbbfűszerezték – lett is íze az előadásnak. A közönség nagyszerűen mulatott, miközben verses drámát és társadalomkritikát kapott. A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház *Platonov*-előadásában a rendező, Harsányi Zsolt a komédiát vette komolyan, annyira, hogy éppen

szokott színre kerülni, jóval tartalmasabb darab – amit a Csíki Játékszín műfajmegújító ambíciók nélkül adott elő (mielőtt valaki mérgesen felhúzza a szemöldökét: nem kell megújítani a műfajt, bár nem kis érdeklődéssel várjuk, hogy kiderüljön, mi van még egy *Csókos asszonyban*). A hibáktól sem mentes előadás mégis bájos a színészek fiatalos, lendületes frissességének, a zenészek igyekezetének, illetve Zerkovitz Bélának köszönhetően.

a címszereplő figuráját hagyta végig deficitben – mint az előadás utolsó pillanataiban kiderült, azért, hogy Bokor Barna dermesztő gyönyörűséggel elénekeljen egy dalt. Bár ez kétségkívül problematikus vállalás, de tekintettel az előadás végiggondoltan szerkesztett hangulatára, dramaturgiai bátorságára és a változatos színészi munkára, zsúriként megvettük.

A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház társulata Tolnai Ottó versét vitte színpadra. Ezt az előadást nemrég láttam (mint ahogy korábban több Urbán András-rendezést), és nem voltam jó véleménnyel erről a színházról. Mesterkélt formalistának, erőltetetten csináltak, szándékoltnak furcsának találtam témaválasztásában jellemzően monomán előadásait, a humoralanságától pedig konkrétan szenvedni szoktam. Amit pedig kifejezetten ellenszenvesnek találtam, az a fiatal társulat színészi alázatossága volt – a rendezői erővel *nem arányos* tiszteletre méltó hozzáállásuk. A *kisinyovi rózsát* tehát úgy vártam, hogy a szövegre fogok figyelni, hátha az mindent felülír. A verset olvasva, illetve a költészetébe egy picit belecsúsztatva az ember elképed, hogy íme, hát ez a világ közepe. Tolnai Ottó magától értetődő szerénységgel és könnyedséggel – ahogy a legnagyobbak mindig is próbálják *ezt az egészet* megfogalmazni – egyszerűen válaszol a miertre. És másodszorra, Kisvárdán ezt meg tudtam élni. A színészeknek viszonyuk volt a szöveghez, különösen Béres Márta és Mészáros Árpád játszottak úgy vele, hogy humora lett a színháznak, léthumor. Közben itt-ott láttam a fent emlegetett színházi erőltetettséget is, de már nem bántott, mert az előadás, Urbán András és a színészek képesek voltak a verset megjeleníteni.

Amiben pedig (egyébként szinte mindenben) egyetérttünk a zsűriben, az *A velencei kalmár* volt mint legjobb előadás. Nem az udvariasság mondatja velem, hogy öröm volt dolgozni Nánay Istvánnal (persze, ő Kisvárdán

Székfossa Zsuzsa felvételei

Finito / (Csíkszereda)

is a minta: rengeteg volt tanítványa várja a dörgedelmeit, mert mindenáron tudni akarják a véleményét – így voltam én is tanítványa, úgy-hogy nekem ez a munka kivételes élmény volt vele), Bicskei Istvánnal, Nagy Viktorral és a zsűrielnök Tasnádi Csabával, pedig a szakmai ízlést illetően meglehetősen diffúz-nak lehetett minket gondolni. A *velencei kalmár* a POSZT-ot is megjárta, s a sors fintoraként – amennyire rekonstruálni lehet a beszámolókból – Kisvárdán jobb színháztechnikai körülmények közt tudott a nézők elé és fölé kerülni. Az előadás a közönséget világunk színházszerű működésével szembesítette, alaposan megmerítve minket *A velencei kalmár* időközön átívelő valóságábrázolásában. Bocskárdi László és társulata nem „maiasította” a darab antiszemizmusa, antifeminizmusa – és a többi „ügyet”, amelyek pedig akár ma is szólnának –, hanem mindezt elemelte, megszabadította a kor történelmi súlyától, a részletek pontos és erőteljes megjelenítése által. Emberivé vált a zsidó tragédiája, nem pedig zsidóvá az emberé – ahogy időnként ennek a darabnak a színpadra állításánál elő szokott fordulni. Ugyanígy kiderült, hogy a többi szereplő, így a „boldog” pár jövője hogyan hordozza tulajdonképpen ugyanazt a tragikumot, amit Shylock sorsa már beteljesített. Ez a rendezés tehát mintaszerűt alkotott Shakespeare-ből, ahelyett, hogy csupán a szabályszerűt mutatta volna meg.

Ahogy számolom, a fesztivál előadásainak a feléről írtam – amiről nem akarunk beszélni, arról hallgattunk. De mindenek előtt és után visszatérek oda, amivel kezdtem: most és itt jobb híján össze kell fognia a szakmának. Igyekezni fogok – és tudom, hogy sok kollégám segít majd ebben –, hogy az elkövetkező évadokban minél többen eljuthassunk minél több határon túli társulathoz.

www.szhaz.net

Koltai Tamás

Mese, álom, folklór

KÜLFÖLDIEK A GYULAI
SHAKESPEARE FESZTIVÁLON

Mi itt hajlamosak vagyunk arra a tévhitre, hogy a kultúra és sajátlag a színház a „fehér, középkorú, középosztálybeli közönség monolit ízlésének” (Nicholas Hytner) kiszolgálása. Honnan ismerhetnénk az Európán kívüli kultúrát, ha közvetlen szomszédaink kultúrájától is óz-kodunk, alig keressük a vele való találkozást, nem cseréljük ki közös tapasztalatainkat, bezárkózunk a magunk felsőbbrendűség-komplexusába? Holott csak Bécsig pillantva láthatnánk, hogy az Ünnepi Hetekre más kontinensekről is sereglenek a társulatok, Ázsiától Afrikáig és Dél-Amerikáig. A gyulai Shakespeare Fesztivál egyik délelőtti rendezett minikonferencián a multikulturális Shakespeare-ről volt szó. Többek között Brook soknemzetiségű társulatának előadásairól, amelyeket itthon éppúgy nem láthatunk, mint az *Al-Hamlet* című, iszlám-arab kontextusba ágyazott produkciót. Fölmerült egy hozzászólásban, hogy fekete, Puerto Ricó-i, indiai színészek fölléptetése klasszikusokban nem tolja-e el szándékosan a politikai korrektség felé a darabértelmezést, nem a rossz európai lelkiismeret kompenzálása-e, nem borítja-e fel a konfliktusok kényes egyensúlyát. Tipikus mai magyar probléma, Brook *Hamlet*jéről egyetlen idegen nyelvű recenziót sem találtam, amelyben jelentést tulajdonítottak volna annak – egyáltalán észrevételezték volna –, hogy Hamlet és Claudius fekete (Hamlet apja, a Szellem is, minthogy ugyanaz a színész játssza), Gertrud fehér, Ophelia indiai, apja, Polonius fehér, az Első Színész japán, és így tovább.

A vitát megelőző este volt szerencsénk látni a dél-koreai Yohangza Színházi Társulat *Szentivánéji álom*-feldolgozását, amely korábban több európai országban is járt, és Gdańskban néhány éve megnyerte az ottani Shakespeare Fesztivál nagydíját. Jelenleg – és tartok tőle, hogy a jövőben még inkább – a gyulai Várszínház az egyetlen esély arra, hogy az Európán kívüli színházi *mainstream* legalább egy-egy képviselőjével találkozassunk Magyarországon.

Az 1997-ben alakult Yohangza mint hivatalosan és állami szinten elismert (díjazott) avantgárd társulat természetes gesztussal simítja bele Shakespeare-be a dél-koreai kulturális hagyományt: a népi legendát, a folklórt, a táncot, az arc- és testfestést. Honosítja a darabot. Adaptálja a mesét. Megváltoztatja a neveket, a saját tradicionális karaktereivel váltja föl a figu-

